

Amper elders: 'n reisjoernaal.

Louis Esterhuizen. Pretoria: Protea Boekhuis, 2012. 96 pp. ISBN: 978-1-8691-9690-5.

DOI: <http://dx.doi.org/10.4314/tvl.v49i2.13>

1

Louis Esterhuizen se negende bundel *Amper elders: 'n Reisjoernaal* (2012) verskyn twee jaar ná sy bundel *Wat die water onthou* (2010). Laasgenoemde is in 2011 met die Protea-prys vir poësie bekroon. *Amper elders* is 'n joernaal gedigte wat verslag doen oor reise na onder meer Cambridge, Antwerpen, Brugge, Amsterdam en Praag. Die reisbeskrywings sentreer om die plekke wat besoek word en onthul telkens 'n persoonlike en historiese wêreld daarmee saam, wat nie net betekenis het vir 'n enkele gedig nie, maar inspeel op vorige en volgende gedigte.

Die titel impliseer om op pad te wees, maar nog nie by 'n finale bestemming te wees nie, en dui aan dat *reis* 'n belangrike motief in die bundel is. Die titelgedig "Amper elders" (31) brei die betekenis daarvan uit as die naam van 'n gastehuis in Antwerpen, wat onder andere 'n vryhawer, 'n heenkome, 'n droogdok, en die begin van 'n gedig is. Die subtitel *'n Reisjoernaal* dui op die aard van die bundel as 'n dagboek waarin die ondervindings van die reis daagliks ingeskryf word.

2

Om te reis beteken om 'n tog van die een plek na die ander te onderneem. Die reisiger beliggaam die landskap deur deel te wees van die landskap soos wat die landskap deel is van die reisiger. Hierdie beliggaming word soos volg deur Hugo Claus as epigraaf tot die gedig "reisigers" (13) vertolk: "ik ben woestijn, kameel en reiziger tegelyk. vooral die woestijn. volstrekt." Verder het beliggaming ook met liggaamlikheid te make en is die gedig "[v]oetseer en moeg" (56), 'n voorbeeld van "die tirannie van [liggaamlike] beweging/met die aanhou loop / deur strate en tye ..."

Landskap is ook teks, waarin die belewenisse van die reis deur die skryfdaad tot gedig en reisjoernaal vertaal word, soos die digterspreker in "Vlug BA 58" (16) verduidelik: "as die nag gemaak is van papier, is / die vliegtuig 'n skêr wat stadig noordwaarts / knipper na waar [...] die nag / gewoon teks word en jy / na die deurslag kyk wat verwagting is ..."

Die gedigte "Vlug BA 58" (16) en "Vlug BA 59" (90) raam die aankoms en die vertrek van die reis, en word voorafgegaan deur die afwagting en beplanning daaromtrent. Die gedig "Verwagting" (12) dui die vooruitsig en dagdrome ten opsigte van die reis aan, terwyl "reisigers" (13) te make het met die wyse waarop die reisiger sy/haar reis beplan:

iemand wat die woestyn betree,

beplan sy reis volgens

die dors: van oase na put,

van put

na bron: iemand wat die see bevaar,

bepaal weer sy reis

volgens die haalbaarheid van

land: deur drif en gety voortgedryf

na waar

daar telkens hawens is

wat wag—

maar vir iemand wat in liefde reis,

is geen bestemming

ooit te ver of naby genoeg nie

Om in liefde saam te reis, maar op die dood aangewese te wees, bring die troebelbeeld van die "duiwedanser" (11) na vore. Die duiwedanser roep in die eerste gedig duiwe met droë krummels uit naburige dakke op, terwyl hy in "Waakeenheid" (93) as doodsengel voorgestel word, wat die geliefde op soortgelyke wyse buite die waaksaal oproep. Hierin

word reis as motief nie beperk tot 'n fisieke reistog nie, maar word verskeie ander (metaforiese) reise geaktiveer, waarvan die reis na die dood ook prominent is.

3

Die plekke waarheen gereis word, onthul telkens die persoonlike belewenisse van die reisigers en historiese gebeurtenisse wat op die plek van toepassing is. Sodoende word die landskap verken as 'n tekstuele ruimte, wat verskillende interpretasies tot gevolg het, byvoorbeeld vrae na wie die outeurs van die landskap is, wat die narratiewe van die landskap is, of daar net een verhaallyn of teenstrydige verhaallyne is, asook vrae oor die leserskap, dit wil sê vrae oor taal en tegnieke van lees en interpretasie op die voorgrond.

Die narratiewe van landskappe word al reisend beskryf, en die leser kry die kans om die landskappe saam met die digter-spreker as reisgenoot te verken. Alhoewel die Engelse, Belgiese en Nederlandse landskappe deeglik beskryf word, fokus ek vir die doeleindes van hierdie resensie op die Tsjeggiese landskap, wat 'n hoogtepunt in die bundel is.

Die gedig "hotel rott, praag" (60) is die eerste gedig oor Praag en bring die persoonlike beleving van die reisigers op die voorgrond, wat vanuit die hotelkamer af uitkyk oor die stadsplein—

ingeskryf in die oomblik se
volmaakte vierkant: die gasvrye dubbelbed
met tafel, yskaskroeg en stoel: die venster
wat 'n stadsplein wys met sy oorvloed reeds
aan julle

beloof: julle wil na buite, juisself verloor
in 'n stad wat julle nie ken nie, tussen
ouwêreldse
argitektuur en aanwysings
wat nie te begryp is nie ...

Die gedig "die brug van martelare" (64) vertel

van Jan Nepomucký wat as biegvader van die koningin verkies het om getrou te bly aan hoër gesag en nie die naam van haar minnaar aan haar man Václav die vierde sou verklap nie. Dae lank is Nepomucký gemartel voor hy op 20 Maart 1393 verdrink is in die Vltavarivier.

... dae lank is hy beproef
in pyn se diepste kelders voor hy oor die
relings gelig is
om hom as onderstebo kruis
te verhef

tot waar hy staan vandag: in die middel van
die karelbrug
se galery van dertig, met die goue palm van
martelare

in sy regterhand
en 'n houtkruis in die waai
van sy linkerarm, staan hy met sy een kop
skuins gedraai
asof hy ongestoord bly luister na die groter
stilte

Jan Nepomucký word vierhonderd jaar later as heilige van die biegekanoniseer, terwyl sy dood nog tweehonderd-en-dertig jaar later as bloot knoeiery deur die Vatikaan ontluister is.

Die gedig "vltava" (65) vertel eerste van 'n persoonlike beleving deur die reisigers wanneer hulle die komponis Smetana se bekende musiek oor die Vltavarivier aanhoor. Later by 'n restaurant vra die digter se reisgenoot om 'n glas water, maar die vraag word van die hand gewys: "slegs gebottelde water/word bedien weens al die dooies/in die rivier". Die insident verwys terug na "die brug van martelare" (64), en na soveel soortgelyke gebeurtenisse. Ook word gedink aan die misdade in Suid-Afrika.

by die hotel tap jy tóg vir julle 'n glas vol
uit die kraan en kyk teen die lig
na die roesbruin skynsel van soveel skadu's
wat eeue reeds ingevou word
by hierdie water—

soveel veldslae, opstande en moorde
skoongewas en gesuiwer,
sóveel stemme tot niet: kyk, sê jy vir haar,
só lyk water wat verslaan en verneder is

en jy drink jou dors weg
asof jy weer terug is by die huis

Ander gedigte oor Praag sluit in “portretstudie van ’n brandende man” (67) en vertel van Jan Palach wat homself op 16 Januarie 1969 aan die voet van die Václavbeeld in die Václavplein aan die brand gestee en gesterf het as verset teen die Russiese inval op 21 Augustus 1968. Die gedig “dodestad” (72–74) vertel van die ou Joodse begraafplaas in Josefov, wat narratiewe rondom die Tweede Wêreldoorlog aktiveer. “Naggerek” (76–77) dui op die skrywer Franz Kafka se geboorteplek in die Joodse buurt van Josefov te Dušnisstraat 27 en speel af by ’n standbeeld deur Kafka geïnspireer.

4

Duiwe is ’n belangrike motief in die bundel en word reeds deur die kunswerk op die buiteblad, *Pigeons* deur Doug Lew, geaktiveer. Die kunswerk beeld die opvlieg van duiwe voor ’n tempel op ’n stadsplein uit.

Kleur is ook ’n belangrike aspek van die bundel en word spesifiek in “Die kwessie van kleur” (24) aan die bod gestel. Die palet van die digter is dié van ’n vernuftige woordskilder, wat spreek van “tydsame kwaswerk” (67) en “die kleur // van magrietjies wat verfrommel / in die tuin” (24), want “die liefde waaraan jy jou jare gaan meet / is ’n landskap van kleur ...” (46).

5

Die digter-spreker verklaar in “Rijksmuseum, Amsterdam” (46–49) dat ’n reis sonder skilderye ’n reis sonder hoop is, terwyl die aanskouer presies staan waar die kunstenaar soveel honderd jaar gelede sou gestaan het. Dié gedigte laat opnuut die onthullende krag van

die skilderye sien, maar is in hierdie bundel nie net tot skilderye beperk nie.

Esterhuizen vlek in *Amper elders* landskappe van kleur en dors oop. Hy tree in gesprek met verskeie ander skrywers, soos Sylvia Plath en Ted Hughes, Hugo Claus en Franz Kafka. Liedere van gestorwe soldate word in nuwe gedigte, byvoorbeeld “Soldatelied” (38) en “Der Kindermord bei Ypern” (39) herskryf sodat hul nood opnuut gehoor kan word. Daar word verslag gedoen van ’n bruilofsfeer van ’n dogter (27), en vermelding gemaak van die geboorte van ’n kleinkind (54). Verder word geskryf oor die siekwees van ’n geliefde (93) en die nuusberigte uit ’n geweldgeteisterde Suid-Afrika (53).

Hierdeur is die bundel nie net ’n reisjoernaal nie, maar ’n poging om die afloop van tyd te stol in vers en skryf, en kan die bundel gesien word as “’n toegewyde aanslag / op vergetelheid” (34).

Alwyn Roux

rouxap@unisa.ac.za

Universiteit van Suid-Afrika,

Pretoria